

TURVALLINEN OPAS KIELENOPETTAJALLE

Pietilä, Päivi & Lintunen, Pekka (toim.): *Kuinka kieltä opitaan*. Gaudeamus, 2014. 252 s.

Kun teos nimeltä *Kuinka kieltä opitaan* ilmestyy markkinoille vuonna 2014, on lupa odottaa monipuolista ja kriittistä keskustelua kielenoppimisen ja opettamisen kysymyksistä etenkin, kun kirjan takakansi mainostaa teosta alan viimeisimpään tutkimukseen pohjaavana. Kirjan nimen valossa teos rajautuu hiukan odotuksenvastaisesti formaalia kielenopetusta ja oppimista koskeviin kysymyksiin, ja siinäkin ennen muuta opettajajohtoisin opetuksellisiin lähestymistapoihin. Lukijalle, joka on odottanut saavansa oppia myös kielestä sosiaalisena käytänteenä tai oppijan autonomiasta (kielen oppimisesta tai sen tukemisesta luokkahuoneen ulkopuolella tai kenties kokonaan ilman formaalin opetuksen tukea), kirja tuottanee pettymyksen. Perinteisempiin luokkahuoneopetus- ja oppimismenetelmiin suuntautuvalla ja erityisesti peruskoulun opetuksen kannalta vieraiden kielten oppimista ja opetusta koskevaa tietoa hakevalle lukukokemus on verrattomasti avartavampi.

Kirjan kohderyhmäksi on kuvattu kielenopettajina toimivat, sellaisiksi aikovat sekä aiheesta kiinnostuneet kielen oppijat. Kirjan avulla ei saa koko laajuudelta tuntumaa siihen, missä ja miten kieltä tai kieliä voi oppia ja oppimista(an) edistää, mutta kokonaiskatsoksen opetuksen perinteisiin ja sen ajallisiin liikkeisiin kirja tarjoaa tavalla, joka antanee monenlaisia oivalluksia esimerkiksi eri sukupolvia edustaville lukijoille. Opettajaksi opiskelevalle teos antaa perustietoa siitä, miten kieltä voi ja on tavattu opettaa ja opettajana jo toimivalle peilipinnan omiin opetuksellisiin ratkaisuihin.

Teos on syntynyt useampia kieliä (englanti, venäjä, ranska, pohjoismaiset kielet) edustavien, kaikkiaan seitsemän asiantuntijan yhteisvoimin Turun yliopistossa kielenopettajaksi opiskeleville pidetyn luentosarjan pohjalta. Tuo lähtökohta selittänee osaltaan teoksen rajausta ja rakennettakin, jonka puitteissa kielen oppimiseen ja opettamiseen liittyvien eri perinteiden valottamisessa esiintyy jonkin verran toisteisuutta. Vaihtoehtoisessa ratkaisussa oppimisenäkemyksiin ja opetuskäytäntöihin liittyviä lähtökohtia ja menetelmiä olisi voitu tarkastella traditiolähtöisesti, mikä olisi avannut lukijalle selvemmin erilaisten pedagogisten ratkaisujen kytkeytymistä taustateorioihin ja kielenopetuksen perinteisiin (olkoonkin, ettei menetelmien yhteys niihin ole aina suoraviivainen tai selvä). Kansiin päätyntä ratkaisu on kuitenkin toimiva esimerkiksi opiskelijalle käsikirjan tyyppiseksi apuvälineeksi. Kirjasta on helppo löytää vaikkapa kulttuurin opettamiseen ja kielitaidon arviointiin sekä tiettyihin kielitaidon osa-alueisiin keskittyvät osat.

Kaikkia artikkeleita voi kiittää tiivistä esittämisestä ja informaatiopitoisuudesta. Runsaaseen 200 sivuun on saatu paljon asiaa, johon tutustuttuaan lukijalla on käsitys monista kielen oppimiseen liittyvistä kysymyksistä ja etenkin opettamisen perinteistä ja niihin sisältyvistä oppimis- ja opetusnäkemyksistä ja -ihanteista. Kunkin luvun loppuun sisällytetyt pohdintatehtävät ja aihetta syventävät lukuvinkit auttavat kiinnostunutta lukijaa tiivistä perusesityksestä eteenpäin.

Kielen oppimista ja opettamista käsittelevässä johdantoartikkelissa Päivi Pietilä ja Pekka Lintunen orientoivat lukijaa esittelemällä teoksen lähtökohtia ja keskeisiä käsitteitä, kuten *toinen kieli* sekä kielen *oppiminen*

vs. *omaksuminen*. *Outi Veivo* jatkaa luvusta 2 tarkastelemalla kielitaidon olemusta sekä sitä, miten käsitys kielitaidosta on muuttunut aina 1960-luvun chomskyläisestä universaalikieliopista 1980-luvun hymesiläiseen kommunikatiiviseen kompetenssiin ja sittemmin 2000-luvun Eurooppalaisen viitekehyksen (EVK) ohjaamaan ja vahvistamaan kielitaitokäsitykseen. *Veivo* tuo esiin sen tähdellisen seikan (s. 44), että opettajan näkemys kielestä vaikuttaa opetukseen ja välittyy eteenpäin riippumatta siitä, onko opettaja näkemyksestään tietoinen vai ei. Sikäli on sääli, että teoksessa ei eksplisiittisesti käsitellä eri *kielinäkemyksiä* (miten kielen oletetaan systeeminä toimivan) ja näiden seurauksia opettajan pedagogisen käyttöteorian kehittymiselle (vrt. esim. Trappes-Lomax & Ferguson 2002; van Lier 2004: 23–53; Dufva ym. 2010). Uusille opettajasukupolville soisi monipuolisen tutkimustiedon jalkautuvan 2010-luvulla nykyistä laajemmin ja tehokkaammin soveltavan kielentutkimuksen ja esimerkiksi vuorovaihtussosiolingvistiikan piiristä, sillä koulujen kieltenopetus kohtaa yhä kritiikkiä vanhakan-taisuudestaan (esim. Nikula 2010).

Perinteisen kouluopetuksen taustalla kummitellee – funktionaalisesta orientaatiosta huolimatta – yhä vielä enemmän tai vähemmän opetuskulttuureihimme juurtunut struktuurikeskeinen kielinäkemyks, jossa opiskelijan toimijuus, osallisuus ja identiteetin rakentuminen kielen oppijana (ei siis kielen käyttäjänä) asettuvat alisteiseksi rakennevetoiselle ideaalikielinäkemykselle. Tämän piirissä on edelleen ominaista opettajajohtoinen ja oppikirjavetoinen opetuskulttuuri. Tätä kivijalkaa käsillä oleva teoskaan ei käy haastamaan, vaikka tarkasteleekin opetuksen ja oppimisen kysymyksiä useiden eri traditioiden kautta. Jälkistrukturalistisia kielikäsityksiä ja niihin liittyviä pedagogisia haasteita ja mahdollisuuksia ei kuitenkaan käsitellä (dynaaminen systeemiteoria esitellään hyvin lyhyesti ja

kuriositeetin omaisesti). Syy on ilmeinen ja teoksessa osittain vihjattukin: lähestymistavat, jotka lähtevät kielen semioottisesta ”kaaosluonteesta” eli variaatiosta ja kielen kontekstisidonnaisuudesta (vs. kielioppillisista rakenteista, standardikielen ideologiasta ja valmiiksi lukkoon lyödyistä oppimistavoitteista) ovat opetussuunnitelmien ja pedagogisten menetelmien kannalta hankalia, opettajan kontrollin näkökulmasta paljon joustavuutta vaativia ja siten etenkin kokemattomalle opettajalle verrattomasti enemmän epävarmuutta aiheuttavia kuin perinteisemmille kielinäkemyksille rakentavat opetukselliset lähestymistavat ja yleiset arviointikäytännöt. Tähän vaikuttaa oppikirjojen keskeinen rooli kouluopetuksessa, missä käytännössä joudutaan pohtimaan esimerkiksi sitä, mikä kirjasarja kannattaa valita, jotta oppilaat oppisivat mahdollisimman tarkoituksenmukaista sanastoa (s. 154). On mielenkiintoista nähdä, missä määrin vuonna 2016 voimaan astuvien perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden (OPS 2016) uudistumisen myötä oppimateriaalikeskeisyyttä tullaan arvioimaan nykyistä kriittisemmin, ja tullaanko pohtimaan samalla nykyistä perusteellisemmin niitä kieli- ja kielitaitokäsityksiin liittyviä lähtökohtia, jotka ohjaavat opetuksen vallalla olevia käytänteitä.

Luvussa 3 käsitellään monesta näkökulmasta yksilöllisiä eroja kielenoppimisessa, monenlaisia oppijoita ja lukijoita palvelevalla tavalla. *Päivi Pietilä* korostaa tässä tarkastelussaan kielenoppimiseen liittyvien erojen olevan monien tekijöiden summa, joita luvussa valotetaan yksitellen teoriajäsenysten avulla. Motivaatio on Pietilän mukaan oppimisessa yhtä keskeinen muuttuja kuin kielellinen lahjakkuus, ja oppimistyylien ja -strategioiden merkitys yhdessä persoonallisuuspiirteiden (ekstroverttiys, introverttiys) kanssa vaikuttavat merkittävästi lopputulokseen eli oppimiseen ja sen laatuun. Luvussa käsitel-

lään kiinnostavasti monenlaisia oppijoita ja oppimisstrategioita, mutta motivaation käsittelyn yhteydessä jää kaipaamaan oppimiseen investoimisen näkökulmaa, jossa motivaation syntyminen ja ylläpitäminen kutoutuu osaksi oppijan osallisuuden mahdollisuuksia ja identiteetin rakentumista kielenkäyttäjänä (ks. esim. Norton 2011; Räisänen 2012).

Kielenoppimisen teorioita erittelevässä luvussa 4 *Heini-Marja Järvinen* toteaa (s. 88), että tarvitaan enemmän tietoa siitä, miten kieltä opitaan vuorovaikutuksessa. Tätä kiistämättä voidaan myös väittää, että tietoa on jo paljon, mutta vaivana se tieteessä tavantomainen ongelma, että tutkimustieto säteilee huonosti yli tieteenparadigmojen, puhumattakaan tutkimus- ja opetuskentän erillisyydestä. Opetuksen kentällä Eurooppalainen viitekehys on itsessään niin kattava ja keskusteltu kuvaus opetuksen apuvälineeksi, että sen pimentoon helposti jäävät perustavammanlaatuiset pohdinnat siitä, mitä oikeastaan opetetaan, kun opetetaan kieltä, ja mitä ja miten oikeastaan opitaan kun opitaan kieltä. Tästä EVK (2001, 2003) varoo ilmeisen tietoisesti lukuisien opetuksellisten ideologioiden ja lähestymistapojen kompromissina lausumasta. Kielisysteeminen ajattelu, mikä opetussuunnitelmien ja pedagogisten menetelmien kannalta on perustavanlaatuisia (ks. esim. Dufva 2006), jää siis EVK:n puolesta opettajien ja opetusinstituutioiden omien ratkaisujen ja perinteiden varaan.

Kielenoppimisen teorioita käsittelevän luvun jälkeen tarkastellaan kielenopetuksen menetelmiä ensin yhden erillisen, *Heini-Marja Järvisen* kirjoittaman luvun (luku 5) avulla, jossa juonteena on historiallinen katsaus opetusmenetelmiin. Tarkastelua on jäsennetty sen mukaan, onko opetuksen tavoitteena kielen järjestelmäluonteen hahmottaminen vai funktionaalinen kielitaito. Tämän jälkeen käsitellään omissa luvuissaan kieliopin oppimista ja opetusta (*Marketta*

Sundman), sanaston oppimista ja opetusta (*Marja-Leena Niitemaa*), ääntämisen oppimista ja opetusta (*Lintunen*) ja lopuksi kulttuuria osana kielenopetusta (*Riitta Pyykkö*) sekä kielitaidon arviointia (*Lintunen* ja *Veivo*). Näistä luvuista voi oppia muun muassa, millä tavoin kieliopin asema kielenopetuksessa on neuvottelunalainen kysymys (kieliopin opetus perustuu paljolti traditioon, s. 135), argumentteja siihen, miksi ja miten ääntämystä kannattaa opettaa, sekä perustavanlaatuisia näkökohtia kulttuurin ja kulttuurienvälisen viestinnän opettamiseen ja näihin liittyvien sudenkuoppien välttämiseen. Sanaston oppimista ja opiskelua käsittelevän luvun pohjalta valkenee ainakin se, miksi kouluopetuksessa panostetaan sanakokeisiin ja opetellaan sanoja listoina. Arviointia koskeva luku rajautuu arvioinnin käsittelyyn opettajan toimintana: luvussa esitellään normi- ja kriteeriperustaista arviointia ja näihin liittyviä tavoitteita. Vertais- ja itsearvioinnin potentiaalia pedagogisina välineinä tai arvioinnin tehtävää oppimisen tukemisena ei käsitellä, Kielisalkku tosin lyhyesti esitellään.

Kielenopetukseen ja oppimisenäkemyksiin liittyviä taustaoletuksia ja kieliteoreettisia sitoumuksia on viime vuosina soveltavan kielentutkimuksen ja sosiolingvistiikan kentällä käsitelty perinpohjaisemmin kuin teoksen käsittelyistä osaisi haistaa. On tietenkin ymmärrettävää, että aikana, jolloin oppimisen tilat, teknologiat ja teoriat ovat jonkinmoisessa myllerryksessä, kielenoppimisen käsittely on alaltaan siinä määrin laajaspektrinen, ettei sen koko kirjoa voi odottaakaan saavansa tarjottuna yksissä kansissa. Tässä teoksessa on valittu turvallinen latu, jolla vastataan lopulta monipuolisemmin siihen kysymykseen, kuinka kieltä formaalin luokahuoneopetuksen puitteissa opetetaan ja on perinteisesti opetettu kuin siihen, kuinka eri tavoin kieltä voidaan oppia. Avoimeksi jäävät esimerkiksi monikielisiin yhteisöihin sosiaalistumiseen

liittyvät keinot tai kysymykset vaikkapa siitä, millaisia resursseja ja kanavia myöten tämän päivän nuoret usein oppivat monipuolisiksi ja usein vanhempia sukupolvia joustavamiksi vieraan (tyypillisesti englannin) kielen käyttäjiksi. Tätä ei selitä formaali kielenopetus, vaan kielenkäyttäjän itsenäisyys ja mahdollisuudet ottaa kielestä kiinni omilla, kontekstien määrittämällä ehdoillaan.

Kaiken kaikkiaan teos avaa kielen oppimiseen ja erityisesti opettamiseen liittyviä traditioita ja näkökulmia asiantuntevan deskriptiivisesti, ravistelemaan pyrkimättä. Katse menneeseen on vahvempi kuin katse tulevaan. Esimerkiksi tietotekniikan tarjoamat mahdollisuudet tunnustetaan kielenopetuksen ja oppimisen kannalta tärkeäksi ja nousussa olevaksi alueeksi, johon ei kuitenkaan kajota. Teos tarjoaa tiukahkosta rajauksestaan huolimatta (tietyllä tavalla myös sen ansiosta) ytimekkään paketin perustietoa kielenopetuksen traditioista ja oppimisen ja opetuksen kysymyksistä formaaleissa oppimisympäristöissä. Opettajaksi kouluttautuva saa tästä oppaasta varmasti tukea ja perusturvaa opettajana kehittymiselle. Totunnaisia opetusperinteitä kriittisesti lähestyviä näkökulmia ja uudistushenkistä pedagogista keskustelua täytyy kuitenkin hakea muualta.

Johanna Vaattovaara

FT, dos. Pedagoginen yliopistonlehtori
Helsingin yliopisto
johanna.vaattovaara@helsinki.fi

LÄHTEET

- Dufva, H. (2006). Oppijat kielen virrassa: dialoginen näkökulma vieraan kielen oppimiseen. Teoksessa R. Alanen, H. Dufva & K. Mäntylä (toim.), *Kielen päällä: Näkökulmia kieleen ja kielenkäyttöön* (s. 37–51). Jyväskylä: Soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- Dufva, H., Suni, M., Aro, M. & Salo, O-P. (2010). Languages as objects of learning: language learning as a case of multilingualism. – *Journal of Applied Language Studies*, 5, 109–124.
- Eurooppalainen viitekehys (EVK) 2003. Common European Framework of Reference (CEFR) for Languages 2001.
- Nikula, T. (2010). Kielikäsityksen ja kielenopetuksen kytköksistä. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*. 8.3.2010.
- Norton, B. (2011). Identity. Teoksessa J. Simpson (toim.), *The Routledge Handbook of Applied Linguistics* (s. 318-330). London/New York: Routledge.
- OPS 2016. <http://www.oph.fi/ops2016/perusteluonnokset> [luettu 5.1.2015]
- Räisänen, T. (2013). *Professional communicative repertoires and trajectories of socialization into global working life*. Jyväskylä Studies in Humanities 216, University of Jyväskylä.
- Trappes-Lomax, H. & Ferguson, G. (toim.) (2002). *Language in Language Teacher Education*. Amsterdam: John Benjamins.
- Van Lier, L. (2004). *The ecology and semiotics of language learning: A sociocultural perspective*. Dordrecht: KluwerAcademic.